

Tomasz Graff

ORCID: 0000-0002-2142-086X
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Florian Zebrzydowski i jego dobra w Radoczy w księstwie zatorskim

**Florian Zebrzydowski and His Property
in Radocza in the Duchy of Zator**

Abstrakt

Artykuł ukazuje problematykę rozwoju majątku Floriana Zebrzydowskiego h. Radwan (zm. 1566), jednego z najbardziej zaufanych dworzan, wojskowych i urzędników Zygmunta Augusta. Stosując metodę indukcyjną, zwrócono uwagę na niemal nieznaną dotychczas w historiografii wejście przez Zebrzydowskiego w posiadanie majątku we wsi Radocza k. Wadowic w księstwie zatorskim. Jako współwłaściciel tej wsi Zebrzydowski procesował się w latach 1549–1550 z Jakubem Frydrychowskim. Z kolei dokumentem z 1551 roku król nadał Zebrzydowskiemu przywilej budowania tamy/fosy na rz. Skawie w celu doprowadzania wody do majątku w Radoczy, co było niezbędne m.in. do zbudowania stawów rybnych (edycja wraz z tłumaczeniem w Aneksie). Osiem lat później Florian Zebrzydowski przeprowadził transakcję majątkową dotyczącą Radoczy z Felicją Frydrychowską i jej mężem Stanisławem Milanowskim. Nie udało się jednak ustalić, kiedy dostojnik pozbył się majątku w tej wsi, jednak źródła z okresu ostatnich lat jego życia i kolejnych dziesięcioleci wymieniające właścicieli Radoczy nie wspominają już o Zebrzydowskich. Przy okazji ustaleń dotyczących Radoczy ukazano także przykładowe inne transakcje majątkowe, w których brał udział Zebrzydowski. Studium miało za zadanie zasygnalizować

konieczność podjęcia szerszych badań nad rozwojem majątku Floriana Zebrzydowskiego w powiązaniu ze sprawami majątkowymi jego rodziny, szkicując tym samym nowe perspektywy badawcze.

Słowa kluczowe: Florian Zebrzydowski, Radocza, Wadowice, księstwo zatorskie

Abstract

The article recounts the development of the property of Florian Zebrzydowski, Radwan coat of arms (d. 1566), one of Sigismund Augustus's most trusted courtiers, military commanders, and officials. Using the inductive method, the study highlights the facts previously omitted in historiography such as Zebrzydowski's coming into possession of the property in the village of Radocza near Wadowice in the Duchy of Zator. As a co-owner of the village, Zebrzydowski litigated against Jakub Frydrychowski in 1549–1550. Later, in a document from 1551, the king bestowed on Zebrzydowski the privilege to build a dam/moat on the Skawa River to supply water to the property in Radocza, which was necessary to make fishponds (the text with translation is provided in the Appendix). Eight years later, Florian Zebrzydowski concluded a transaction with Felicja Frydrychowska and her husband Stanisław Milanowski with regard to the Radocza property. Although it was impossible to determine when the dignitary disposed of his property in the village, the sources dating to the last few years of his life and decades after his death, containing names of the owners of Radocza no longer mention the Zebrzydowski family. Apart from the findings concerning Radocza, the article casts light on other property transactions in which Zebrzydowski participated. The study was aimed at indicating the necessity of broader research on the growth of Florian Zebrzydowski's property in the context of his family's financial affairs, thus outlining new research perspectives.

Keywords: Florian Zebrzydowski, Radocza, Wadowice, Duchy of Zator

Florian Zebrzydowski h. Radwan ostatni raz jako żywy został poświadczony w źródłach 4 kwietnia 1566 r. (zm. przed 18 VI t.r.)¹. Był

1 Archiwum Narodowe w Krakowie, Acta Castrensia Sandecensia, 29/7/0/1/10, 634, 640, 647–648, 671–676. Pierwsze wpisy w Acta Castrensia Sandecensia po objęciu urzędu przez Jana Wieruskiego (nominacja królewska z 18 czerwca t.r. po śmierci Floriana wpisana także pod datą 28 czerwca 1566). Nowe wpisy pod auspicjami Wieruskiego, po przeniesieniu terminu rozpatrywanych spraw w dn. 13 czerwca i po wcześniejszej ok. miesięcznej przerwie bez żadnych wpisów, rozpoczęły się dopiero 29 czerwca 1566 r. W tym samym źródle jeszcze w czwartek 4 kwietnia 1566 r. Zebrzydowski był wymieniony jako żyjący. Co znamienne, Zygmunt Zebrzydowski, brat Floriana,

synem Felicji Przypkowskiej i Jana (zm. przed 28 V 1537)², któremu niekiedy za Okolskim przypisuje się urząd kasztelana oświęcimskiego³. Florian miał dwóch braci: Jana i Zygmunta. Znany działacz protestancki, „Jan (zm. 1586), był dworzaniem i kuchmistrem królowej Barbary Radziwiłłówny, po której śmierci przeniósł się na dwór króla Zygmunta Augusta. Z kolei trzeci z braci – Zygmunt (zm. 1581), był krajczym królowej Katarzyny Habsburżanki, chorążym nadwornym, a następnie wojskim krakowskim i starostą ropczyckim”⁴. Florian miał także sześć siostr: „Katarzyna – norbertanka na Zwierzyńcu, Zofia – wyszła za Stanisława Frydrychowskiego, Anna – żona niejakiego Owsinińskiego, Elżbieta – wyszła za Jana Iwanowskiego, Agnieszka – żona Jakuba Słupskiego, oraz Felicja – wydana za Jana Płaskiego”⁵. W toku swojej służby na dworze

posiadał to starostwo w użytkowaniu do 20 maja 1566 r. Anna Sucheni-Grabowska, *Monarchia dwu ostatnich Jagiellonów a ruch egzekucyjny* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974), 211. Florian zmarł zatem w okresie między 4 kwietnia a 13/18 czerwca 1566 r., być może w maju t.r. Natomiast niedługo później, tj. 5 lipca 1566 roku, jego żona Zofia widnieje w Metryce Koronnej już formalnie jako wdowa. Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), MK 99, f. 344v–345v; *Matricularum Regni Poloniae Summaria* (dalej: MRPS), ed. Teodor Wierzbowski, t. V (Varsoviae: C. Kowalewski, 1915), nr 3305; por. *Urzednicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy* (dalej: Urz. krak.), oprac. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska, red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1990), 124, gdzie nieprecyzyjna data śmierci Floriana – określona jako „ante 4 IV 1566” ze wskazaniem źródła informacji na Acta Castrensia Sandecensia, 29/7/0/1/10, 675. Jednak przy wpisie czerwcowym dotyczącym objęcia urzędu przez Wieruskiego znajduje się tylko nota o śmierci Floriana, bez podania jej dokładnej daty. Dodajmy, że miejsce Wieruskiego na dworze Zygmunta Augusta (*officium vexilliferi curiae regiae*) zajął ww. Zygmunt, brat Floriana Zebrzydowskiego. AGAD, MK 99, f. 362-362v; MRPS, V, nr 3323.

- 2 W Metryce Koronnej dn. 28 maja 1537 r. wymienieni zostali Elżbieta Zebrzydowska, żona Jana Iwanowskiego, i jej brat Florian jako dzieci zmarłego Jana. AGAD, MK 54, 119v-120; MRPS, IV/3, nr 18496. Elżbieta za zgodą swojego męża załatwiała wówczas sprawy majątkowe po rodzicach wraz z bratem: *recognoscit sibi per Florianum fratrum suum germanum de bonis paternis et maternis satisfactum esse*. Niestety dokument nie podaje konkretów dotyczących poszczególnych części rodowego majątku. Śmierć Jana Zebrzydowskiego mniej precyzyjnie datowana zob.: Tomasz Graff, Bartłomiej Wołyniec, Elżbieta Elena Wróbel, *Mikołaj Zebrzydowski 1553–1620. Szkic biograficzny* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2020), 42.
- 3 Hieronim Eugeniusz Wyczawski, *Kalwaria Zebrzydowska*, wyd. II (Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwo Calvarianum, 2006), 65–67; Graff, Wołyniec, Wróbel, *Mikołaj Zebrzydowski*, 23 (tu ostrożnie na temat ew. objęcia urzędu kasztelana oświęcimskiego przez Jana), 42; por. Urz. krak., 139. Tu wśród kasztelanów oświęcimskich począwszy od 1491 do 1537 (prawd. data śmierci Jana Zebrzydowskiego): Jan Myszkowski, Wawrzyniec Myszkowski i Jan Komorowski.
- 4 Graff, Wołyniec, Wróbel, *Mikołaj Zebrzydowski*, 23.
- 5 *Ibidem*. 4 października 1543 r. Jan Płaski, mąż Felicji Zebrzydowskiej, córki Jana Zebrzydowskiego, dokonywał rozliczeń majątkowych ze szwagrem Florianem Zebrzydowskim, zob. AGAD, MK 65, f. 277v-278v; MRPS, IV/3, nr 21207.

Jagiellonów rozpoczętej prawdopodobnie w 1538 r. (już w 1543 r. służył na dworze Zygmunta Augusta) Florian był referendarzem litewskim (1546–1551), podlaskim (1550), sekretarzem królewskim (od ok. 1548), hetmanem nadwornym (ok. 1550–1562,) kasztelanem oświęcimskim (1552–1553), lubelskim (1553–1566), burgrabią krakowskim (1552–1563), rotmistrzem jazdy (1561–1562), starostą sądeckim (1561–1566) i tyszowieckim (1562–1566)⁶. W miarę wzrostu znaczenia i pozycji Zebrzydowskiego, zwłaszcza przy boku Zygmunta Augusta⁷, udało mu się pomnażać majątek skupiony m.in. w okolicach rodowych Zebrzydowic i Lublina (tu posiadał – obok okolicznych wsi – prawdopodobnie także dwór na przedmieściu Czwartek, należący później do syna)⁸. Do niego należała też od 1548 r. m.in. tenuta lipnicka w księstwie oświęcimskim wraz z prawem patronatu nad miejscowym kościołem parafialnym. Tenutę lipnicką Florian w 1563 r. scedował na syna Mikołaja⁹.

-
- 6 Urz. krak., 124, 139, 274–275; *Urządnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994), 173; *Urządnicy województwa lubelskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Witold Kłaczewski, Waław Urban, red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1991), 23; *Urządnicy podlascy XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Ewa Dubas-Urwanowicz et al., red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994), 19; Stanisław Bodniak, „Przedmowa”, [do:] „Hetman Florian Zebrzydowski o porządku wojennym”, *Przegląd Historyczno-Wojskowy* 3 (1931), z. 2: 295–299; Krzysztof Chłapowski, *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795 (Materiały źródłowe)* (Warszawa–Bellerive-sur-Allier: DiG, Edition La Rama Sasu, 2017), 266; Graff, Wołyniec, Wróbel, *Mikołaj Zebrzydowski*, 17, 23–24, 38, 42, 46, 48–50, 53–55, 159, 166–167, 171, 182, 215, 219, 238; Marek Ferenc, *Dwór Zygmunta Augusta. Organizacja i ludzie* (Oświęcim: Napoleon V, 2014), 235–236; Edward Opaliński, *Rodziny wielkoseńatorskie w Wielkopolsce, na Kujawach i na Mazowszu za Zygmunta III. Podstawy kariery* (Warszawa: DiG, 2007), 50; Jerzy Serczyk, *Florian Zebrzydowski hetman wojsk zaciężnych, kasztelan lubelski, starosta sądecki i tyszowiecki. Przyczynek do historii wojskowej XVI w.*, mps (Toruń, 1950).
- 7 Zebrzydowski budził zaufanie także wśród najbliższego otoczenia monarchy. Jeszcze na początku swojej kariery Florian jako dworzanin królewski uczestniczył w rozliczeniach majątkowych dokonywanych w 1544 r. po śmierci innego dworzanina Piotra Lubomirskiego jako egzekutor jego testamentu, zob. AGAD, MK 68, f. 203v-205v, 213v-216v; MRPS, IV/3, nr 21603, 21623, 21628. Pod koniec życia Florian był publicznie chwalony przez Zygmunta Augusta na sejmie 1563–1564, zob. Bodniak, „Hetman Florian Zebrzydowski”, 295 (tu jednak błędnie podano, jakoby Florian był bratem biskupa Andrzeja Zebrzydowskiego).
- 8 Np. dokument Zygmunta Augusta z 19 stycznia 1554 r. mówił o następujących dobrach, do których ma prawo kasztelan lubelski Florian Zebrzydowski: *Plisczin, Plisczinska Wolia, Czieczierzin, Lagiewniki, Baski et Mienina in terra Lublinensi sita*. AGAD, MK 84 f. 431v-433v; MRPS, V, nr 6467.
- 9 AGAD, MK 76, f. 55, 143 (pod datą 10 grudnia 1548 r. Zygmunt August wystawił dokument, w którym jest mowa o spełnieniu prośby Floriana dot. poddania jego tenuty lipnickiej prawu polskiemu po wyłączeniu jej z prawa śląskiego i zgody na to, aby mieszkańcy rządili się wg prawa magdeburskiego w Lipniku: *Floriano Zebrzydowski*,

Jak zauważył Stanisław Bodniak, Zebrzydowski mimo stałego pozostawania w łaskach królewskich nie został jednak zaszczycony w 1565 r. kasztelanią sandomierską, na którą liczył, a samą egzekucję przyjął bardzo niechętnie:

*secretario et in Magno Ducatu Lithuaniae referendario regio, cui paulo superiori tempore bona regalia, Lipnik dicta, in ducatu Oswieczimensi sita, secundum ius Silesiae, quo hactenus incolae terrarum illarum utuntur, donata sunt, ad preces ipsius Floriani denuo secundum ius polonicum haereditaliter donantur limitesque eorum describuntur, colonis autem villae praefatae ius magdemburgense conceditur; AGAD, MK 85, f. 81-81v; por. MRPS, V, nr 82, 149, 6923. Zob. też: AGAD, Lustracje, dz. XVIII, 18, k. 467v; Jerzy Polak, *Zarys dziejów Lipnika* (Bielsko-Biała: Stowarzyszenie LIPNIK, 2002), 48 i n.; Graff, Wołyniec, Wróbel, *Mikołaj Zebrzydowski*, 55; Bodniak, „Hetman Florian Zebrzydowski”, 295. Informacje o transakcjach majątkowych Floriana są rozproszone, np. pod datą 18 lipca 1560 r. w Metryce Koronnej czytamy o: *Donatio villarum Lanieta et Suchodąbie per Georgium Kuczienski castellanum Sieprcensem iure feudi possessorum, post mortem ipsius sine successore ad fiscum regium devolutarum, Florianio Zebrzydowski castellano Lublinensi et capitaneo Thiszowiecensi ad extrema vitae eius tempora*. Zob. AGAD, MK 95, f. 387v-388v; MRPS, V, nr 8897. Natomiast jeszcze w 1553 r. komisarze królewscy wytyczali granicę między dobrami królewskimi a Zebrzydowiczami należącymi do kilku Zebrzydowskich, w tym Floriana, co król konfirmował 2 lata później. AGAD, MK 85, f. 193-201; MRPS, V, nr 6987; por. transumpt tego dokumentu w Bibliotece Kórnickiej, Dypl. 156. Same Zebrzydowice w lustracji dóbr królewskich 1564 r. są określone jako „należące do P[ana] lubelskie[go]”, czyli do kasztelana lubelskiego, którym był wówczas Florian Zebrzydowski: AGAD, Lustracje, XVIII, 16-17, k. 296. Liczne transakcje i spory majątkowe Floriana z innymi właścicielami dóbr, m.in. z ówczesnym wojewodą krakowskim Spytkiem Jordanem z Zakliczyna (transakcja dotycząca wsi Bładowa w ziemi sandomierskiej) oraz krewnymi (m.in. z Piotrem Zebrzydowskim) i sąsiadami w okolicach gł. Zebrzydowic, Rokowa, Stanisławia, Leńcz (m.in. transakcja dotycząca okolicznej łąki i pola w okolicach Leńcz z Janem Lipskim), zob. Archiwum Narodowe w Krakowie, *Castrensia Cracoviensia*, 29/5/0/1/81, 189-190; 29/5/0/1/82, 562-563; 29/5/0/1/84, 729-731; 29/5/0/1/85, 788-789; 29/5/0/1/86, 243-344, 368-369; 29/5/0/1/88, 644-647; 29/5/0/1/89, 861-863, 1166-1172, 1178-1179, a także Archiwum Narodowe w Krakowie, *Księgi ziemskie zatorskie*, 29/2/0/2/5, 40-41, 61-63, 66-67, 72-74, 78-80, 104-105, 108-112. Wg Patrycji Gąsiorowskiej, „Od Jana do Michała. Zarys dziejów rodu Zebrzydowskich”, w: *Mikołaj Zebrzydowski (1553-1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021), 13, 18-19 Florian dopiero w 1564 r. przejął rodowe Zebrzydowice i m.in. od Zygmunta Augusta otrzymał w 1548 r. 10 bałwanów soli na rok z żup bocheńskich, natomiast w pobliżu Lublina posiadał wsie Ciecierzyn i Paszki. Gąsiorowska wylicza także (14) miejscowości, które przejął Mikołaj Zebrzydowski po rodzicach: „koło Lublina: Roków, Ciecierzyn i Paszki z przyległościami, <<Szczet>>, Pierzyń, Wołę Kadłubską, Ostaszów, Korczyn i Dąbrówkę w ziemi sandomierskiej, Radoryż i Mierzynę w powiecie lubelskim, tenutę lipnicką z Międzybrodzem Kobiernickim oraz Borek i Sadrówkę w powiecie pilźnieńskim”. Wspomniano Roków to jednak miejscowość leżąca nie blisko Lublina, ale koło Wadowic. Florian jako opiekun sierot po jednym z krewnych sprzedać miał także wg Jana N. Tarkoty w 1566 r. mieszczaninowi wadowickiemu Krzysztofowi Owsiance dom i grunt w Wadowicach za 50 fl. Zob. Biblioteka Jagiellońska, 5495, t. 2, k. 8.*

wprawdzie godził się na rewizję nadań królewskich, przychyłając się do zdania «panów przedniejszych», nie omieszkał atoli zauważyć, że konstytucja, dotycząca tej sprawy, nie była publikowana. Żądał też, by rewizji podlegały ziemie pruskie na równi z polskimi. W toku rewizji musiał stoczyć dłuższą walkę o 6 kmieci w Zebrzydowicach, danych mu dawniej przez króla. Wywody jego w tej kwestji, poparte konstytucjami, nie znalazły uznania ani w izbie poselskiej[,] ani w senacie. Daremnie powoływał się na zasługi [...]. Zebrzydowski nie ustąpił, bronił się dalej, aż król wdał się w spór i rozstrzygnął na jego niekorzyść¹⁰.

Dotychczas Floriana Zebrzydowskiego badacze opisywali głównie jako wybitnego teoretyka wojskowości, hetmana walczącego z Moskwą, dworzanina i wpływowego urzędnika państwowego oraz senatora w dobie panowania dwóch ostatnich Jagiellonów¹¹. Wspominano o nim także w pracach poświęconych genealogii Zebrzydowskich oraz działalności jego jedyne go syna Mikołaja, znanego rokoszanina i fundatora klasztoru oraz drózek kalwaryjskich, zrodzonego ze związku Floriana z Zofią Dzikówną z Pierśni i Cerekwi w ziemi łukowskiej, dziedziczką Radorzysz (ob. Radoryż) w pow. stężyckim i Dąbrówki w powiecie radomskim¹². Do tej pory brakuje jednak kompleksowych badań nad rozwojem majątku Floriana Zebrzydowskiego i jego rodowców piszących się z Zebrzydowic – głównego gniazda Zebrzydowskich. Niniejszy tekst stanowi przyczynek do tej problematyki, zwracając uwagę na niemal niewzmiankowane dotychczas w historiografii dobra Floriana w małopolskiej wsi Radocza, położonej nieopodal Wadowic w księstwie zatorskim, założonej zresztą prawdopodobnie przez licznie rozrodzonych

10 Bodniak, „Hetman Florian Zebrzydowski”, 296.

11 Np. *ibidem*, 295–305; Karol Łopatecki, „Poglądy Floriana Zebrzydowskiego dotyczące ufortyfikowania, obrony i poddania twierdz”, *Białostockie Teki Historyczne* 13 (2015): 91–110; *idem*, „Disciplina militaris” w *wojskach Rzeczypospolitej do połowy XVII wieku* (Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 2012), 168–182; Makowiec Paweł, „Działalność wojskowa hetmana Floriana Zebrzydowskiego”, w: *Materiały do historii wojskowości*, nr 2, red. Antoni Krzysztof Sobczak, Janusz Waldeemar Jasiński (Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor, 2004), 11–18; por. *idem*, „Kariera urzędnicza Floriana Zebrzydowskiego. Przyczynek do dziejów awansu «rodów nowych» w elicie władzy za panowania Zygmunta II Augusta”, w: *Materiały do historii wojskowości*, nr 1, red. Antoni Krzysztof Sobczak (Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor, 2004), 63–68; Hubert Korzeniowski, „Organizacja wojskowa w dziełach hetmana Floriana Zebrzydowskiego”, *Clepsydra* 1 (2020): 79–99; por. Gąsiorowska, „Od Jana do Michała”, 15–19.

12 Graff, Wołyńiec, Wróbel, *Mikołaj Zebrzydowski*, 17, 23–24, 38, 42, 46, 48–50, 53–55, 159, 166–167, 171, 182, 215, 219, 238; Wyczawski, *Kalwaria Zebrzydowska*, 65–67; Gąsiorowska, „Od Jana do Michała”, 19.

w okolicy Radwanitów¹³. Co istotne, już w 1550 r. Florian Zebrzydowski na sejmie piotrkowskim skutecznie załatwił sprawę wyłączenia swojej osoby wraz z dobrami spod prawa księstwa zatorskiego i poddania prawu polskiemu (*ex iure ducatus Zatoriensis eximitur et iuri regni adscribitur*). Dokument Zygmunta Augusta odnosił się także do przyszłych spadkobierców Floriana, którzy wraz ze swoimi dobrami mieli podlegać prawu Królestwa, również po ewentualnym włączeniu księstwa zatorskiego do Polski (po śmierci ostatniego Piasta zatorskiego w 1513 r. inkorporacja księstwa do Korony była już tylko kwestią czasu, co – jak wiadomo – miało miejsce w latach 1563–1564 – wraz z księstwem oświęcimskim)¹⁴.

-
- 13 Wyczawski, *Kalwaria Zebrzydowska*, 62; Józef Putek, *O zbójnickich zamkach, heretyckich zborach i oświęcimskiej Jeruzolimie* (Kraków: Biblioteka Kresów Śląskich, 1938), 28–29, 116 (tu krótka wzmianka o przedstawionej w tym artykule walce sądowej Floriana z Jakubem Frydrychowskim o dobra w Radoczycy w roku 1550). O posiadaniu przez Floriana Radoczycę wspominała ostatnio Gąsiorowska, „Od Jana do Michała”, 19 (tu krótka wzmianka o opisywanej niżej w tym artykule transakcji z roku 1559 z Felicją Frydrychowską).
- 14 AGAD, MK 78, f. 52-54v; *Prawa, przywileje i lauda księstw oświęcimskiego i zatorskiego*, wyd. Stanisław Kutrzeba, Arch. Kom. Praw., t. IX (Kraków: Akademia Umiejętności, 1912), 300; por. MRPS, V, nr 863. Najważniejszy fragment dokumentu w tłum.: „Trzeba powierzyć piśmu ważne sprawy, bo uległyby zapomnieniu, więc król Zygmunt August ogłasza, komu należy, że skoro szlachetny Florian Zebrzydowski, nasz sekretarz, referendarz podlaski i przełożony dworzan królewskich poprosił nas, a poprosili z nim razem wszyscy nasi doradcy i posłowie ziemscy, abyśmy raczyli wyłączyć go z prawa księstwa zatorskiego i przypisać go do prawa naszego Królestwa. My, choć nie chcemy nikogo niechętnego zmuszać do porzucenia swojego prawa, to jednak zwykliśmy udzielać prośaczemu z własnej woli prawa naszego Królestwa. Dlatego poruszeni tymi prośbami postanowiliśmy, że ten szlachetny Florian Zebrzydowski i jego przyszli spadkobiercy ze wszystkimi jego dobrami, które w tym księstwie zatorskim posiada i które później w jakikolwiek sposób mógłby nabyć w księstwach zatorskim i oświęcimskim, ma być wyłączony z prawa księstwa zatorskiego, a przeniesiony i włączony do prawa naszego królestwa, tak że wyłączamy i przenosimy na mocy tego listu, wyzwalając go, jego spadkobierców i wszystkie jego dobra od jurysdykcji starostów, sędziów i wszelkich innych urzędników wspomnianego Księstwa oraz od wszystkich danin, opłat, kontrybucji, ciężarów i powinności (jakkolwiek by się nazywały), do których płacenia, przynoszenia, załatwiania i uiszczania dla nas zmuszona jest szlachta wspomnianego Księstwa, dając mu i jego spadkobiercom te: wolność, zwolnienia i przywileje, które ma szlachta naszego Królestwa. Na takim jednak prawie i pod takim warunkiem, aby razem z tą szlachtą naszego Królestwa ponosił równe i jednakowe ciężary oraz zgodnie ze zwyczajem naszego Królestwa razem z resztą szlachty naszego Królestwa wyruszył na wojnę w miarę możliwości, jakie mu dają wszystkie dobra, a także wszystkim ciężarom, do których zobowiązana jest szlachta naszego Królestwa, podlegać był zobowiązany on i jego spadkobiercy. Dodając go i wcielając do ziemi krakowskiej i poddając jurysdykcji wojewody, starosty, sędziów i wszystkich innych urzędników tej ziemi krakowskiej, tak że nie w innym sądzie jak właśnie w sądzie ziemi krakowskiej według praw i zwyczajów naszego Królestwa będzie musiał odpowiadać ze swoich dóbr, a i jego spadkobiercy będą musieli. Gdyby zaś ktoś ośmielił się pozwać go lub jego spadkobierców przed inny sąd, ma być ukarany tą samą karą jak ten, kto z własnego powiatu pozwałby kogoś przed sąd. Gdyby kiedyś wyżej wspomniane księstwo zostało zapisane, zjednoczone i wcielone

W chwili wydania powyższego dokumentu Florian posiadał już dobra w Radoczy, ale musiał się o nie procesować w l. 1549–1550 przed sądem ziemskim zatorskim z innym posiadaczem majątku w tej wsi – Jakubem Frydrychowskim, którego pozwał przed oblicze starosty zatorskiego i ławników. Dodajmy, że Frydrychowscy h. Kornicz byli skoligaceni z Zebrzydowskimi – jak przytoczono wyżej, siostra Floriana Zofia wyszła za Stanisława Frydrychowskiego. Co ciekawe, Frydrychowski próbował podważyć pozew Zebrzydowskiego, a to powołując się na niekonkretność zarzutów, a to przypominając, że formalnie Zebrzydowski i jego dobra podlegają już prawu polskiemu. Przedmiotem pozwu były dobra w Radoczy przekazane w osobnej transakcji Zebrzydowskiemu wraz z młynem i karczmą przez Marusię i Katarzynę – córki zmarłego Jerzyka Bludowskiego. Były to dobra pierwotnie darowane im przez matkę Marusię z Frydrychowic. Za życia jej mąż Jerzyk Bludowski miał prawo używania tych dóbr, bez możliwości przekazania ich komuś innemu po swojej śmierci. Jednak tak ostatecznie uczynił, na co powoływał się z kolei Frydrychowski, twierdząc, że było to legalne działanie. Zebrzydowski prosił zatem sąd o to, aby dobra te, stanowiące połowę wsi, wraz z młynem i karczmą były jemu przysądzone, aby mógł je objąć w posiadanie. Zebrzydowski też dowodził swojego prawa do innych gruntów radoczańskich, które posiadał Stanisław Klichman, wnosił też o rekompensatę szkód, jakie poniósł w Radoczy. Ostatecznie sędzia uznał dowody Zebrzydowskiego w jego głównym pozwie przeciw Jakubowi Frydrychowskiemu, zasądzając mu sporne grunty radoczańskie, tj. połowę wsi wraz z karczmą i młynem¹⁵.

Następną informację o majątku Zebrzydowskiego w Radoczy przekazuje nam z kolei dokument Zygmunta Augusta wystawiony 30 czerwca 1551 r., który został wpisany do Metryki Koronnej. Król nadał w nim ówczesnemu referendarzowi podlaskiemu, sekretarzowi królewskiemu oraz przełożonemu dworu Florianowi Zebrzydowskiemu (i jego przyszłym potomkom) prawo zbudowania tamy na rzece Skawie, a także przywilej poprowadzenia wody ze Skawy za pomocą fosy (kanału) przez ziemie królewskie i inne przynależne do królewskiego miasta Wadowice w celu zbudowania stawów rybnych lub w związku z zamiarem przeprowadzenia jakichkolwiek innych prac w Radoczy. Monarcha zastrzegł, aby przedsięwzięcie to nie zagrażało jednak jego młynom i stawom

do praw, przywilejów i wolności naszego Królestwa, wtedy ten Florian Zebrzydowski oraz jego spadkobiercy ze swoimi dobrami mają należeć do zatorskiego powiatu i starostwa (ze względu na dobra, które w tym Księstwie posiada)” (tłum. T. Babnis).

15 *Soudní knihy osvĕtimské a zátorské z r. 1440–1562*, wyd. Rudolf Rauscher (Praha: Státní Tiskárna v Praze, 1931), nr 386–387, 390, 392, 394–395.

w okolicy. Zygmunt August podkreślił, iż czyni to ze względu na wierną służbę Zebrzydowskiego, który zasłużył się m.in. jako dworzanin królewski. Co znamienne, dobra Zebrzydowskiego w Radoczy – a w zasadzie nawet sama wieś – zostały nazwane dziedzicznymi (*ad bona villae ipsius haereditaria dicta Radocza*). Wykonanie swojej woli przekazał władca ówczesnemu staroście księstw oświęcimskiego i zatorskiego Mikołajowi Myszkowskiemu. Zygmunt August podkreślił ponadto konwencjonalnie, że w przyszłości nikt nie powinien kwestionować tego przywileju danego Zebrzydowskiemu i jego potomkom – ani kolejni polscy monarchowie, ani jakikolwiek urzędnik czy poddany¹⁶.

Kolejna informacja o sprawach majątkowych Floriana Zebrzydowskiego w Radoczy pochodzi z innego dokumentu wpisanego do Metryki Koronnej pod datą 22 kwietnia 1559 r. Jego treść dotyczy przekazania przez Felicję Frydrychowską, córkę sędziego zatorskiego Aleksego Frydrychowskiego, majątku w Radoczy na ręce Floriana Zebrzydowskiego z zabezpieczeniem w kwocie 300 florenów. Felicja została określona jako była żona wspomnianego już wyżej zmarłego Stanisława Stężyckiego zwanego Klichmanem oraz obecna małżonka Stanisława Milanowskiego. Felicja za zgodą swojego męża oraz jedyne go żyjącego opiekuna prawnego, którym był stryj Jan Frydrychowski, odstąpiła od podlegania prawu księstwa zatorskiego i przekazała swoje dobra w Radoczy Florianowi Zebrzydowskiemu (być może były to sporne role, o które występował Zebrzydowski w 1550 roku). Wcześniej dobra te należały do jej zmarłego męża Stężyckiego, a następnie do ich (zapewne zmarłej) córki Zofii. W tym samym dokumencie zapisano ponadto, że Milanowski, tj. obecny małżonek Felicji, ustąpił na rzecz Floriana ze swoich praw w części dóbr należących do jego wsi Brody¹⁷, zatem w pobliżu rodzowego gniazda

16 AGAD, MK.80, f. 38v-39v; MRPS, V, nr 5339.

17 AGAD, MK 93, f. 227-229; MRPS, V, nr 2489. Istota dokumentu pisanego typowym dla epoki stylem kwiecistym, pełnym powtórzeń i rozbudowanych zwrotów, zasadza się na stwierdzeniu darowizny Felicji na rzecz Floriana. Felicja w dokumencie króla Zygmunta Augusta „publicznie uznała i zeznała, że szlachetnemu Florianowi Zebrzydowskiemu, kasztelanowi lubelskiemu, burgrabiemu mojego zamku krakowskiego i staroście tyszowieckiemu, przełożonemu moich dworzan i referendarzowi moich ziem podlaskich oraz jego legalnym potomkom całą i nienaruszoną posiadłość, którą niegdyś szlachetny Stanisław Stężycki zwany Klichman, jej pierwszy mąż, miał i posiadał we wsi Radocza, a która weszła w posiadanie wspomnianej Felicji na mocy prawa naturalnego dziedziczenia po szlachetnej pani Zofii, córce jej i wspomnianego Stanisława Stężyckiego, ten cały i nieuszczuplony majątek ze wszystkim, co do niego przynależy (bez żadnych wykluczeń), i z całym, nietkniętym i nieuszczuplonym prawem i z całkowitym i pełnym do tej posiadłości dziedziczeniem na zawsze i nieodwołalnie dała, darowała, wpisała i oznajmiając wobec nas, na wieki zrezygnowała”. Z kolei dyspozycja jej męża na rzecz Zebrzydowskiego informuje nas, że: „Stanisław

Zebrzydowskich w Zebrzydowicach, w okolicy, gdzie Mikołaj Zebrzydowski założył klasztor i dróżki kalwaryjskie. Dodać trzeba, że Milanowski był wymieniony jako właściciel Brodów w l. 1553–1555 podczas prac komisji rozgraniczającej dobra Zebrzydowskich (Floriana, Zygmunta, Joachima, Piotra i Jakuba) w Zebrzydowicach od dóbr Milanowskiego oraz od dóbr królewskich barwałdzkich przy granicy wsi Stanisław dzierżawionej przez Jana Komorowskiego¹⁸. Również lustracja dóbr królewskich z 1564 r. wymieniała Milanowskiego jako posiadacza Brodów¹⁹.

W każdym razie w świetle dokumentów dotyczących Radoczy leżącej w księstwie zatorskim nie ulega wątpliwości, że Florian Zebrzydowski posiadał znaczącą część tej wsi. Stan ten odnosi się przynajmniej do l. 50. XVI w. Warto jednak zaznaczyć, że Radocza była wówczas wsią rozdrobnioną majątkowo, bowiem w pierwszej ćwierci 2. poł. XVI w. pozostawała w rękę nie tylko Frydrychowskich (toczących między sobą wówczas spory o części Radoczy)²⁰ i Zebrzydowskich, ale także kalwińskich Achingerów (od l. 60.), Palczowskich, Lińczowskich, Brandysów (tak jak Zebrzydowscy h. Radwan) oraz innych rodów szlacheckich²¹. Achingerowie przyczynili się zresztą (1568) do zamiany funkcji miejscowego katolickiego kościoła na zbór protestancki (proboszcz Marcin

Milanowski zabezpieczał prawa majątkowe Floriana kwotą 300 florenów”, i: „podobnie ustąpił wraz ze swoimi następcami ze wszystkich ziem i posiadłości, znajdujących się w okolicy jego dziedzicznej wsi Brody [...], obligeuje i wpisuje wspomnianego Floriana Zebrzydowskiego i jego potomnych ze względu na wspomnianą posiadłość jemu przez wspomnianą Felicję, jego żonę, podarowaną, od wszelkich przeszkód i szkód ze strony jakichkolwiek osób stanu i płci obojga, duchownych i świeckich, bez żadnego przedawnienia tego Floriana Zebrzydowskiego i jego następców zwalniając, a także od wszelkich zobowiązań/wpisów, kosztów sądowych z powodu egzekucji i wszelkiego rodzaju innych wcześniejszych i późniejszych praw w związku ze wspomnianą posiadłością” (tłum. T. Babnis).

18 AGAD, MK 85, f. 193-201; MRPS, V, nr 6987.

19 AGAD, MK, Lustracje XVIII, 16-17, k. 296v.

20 W 1560 r. Jakub Radocki z Radoczy, który był synem nieżyjącego już Jana Radockiego-Frydrychowskiego, pozwał swoich młodszych braci o ojcowiznę w Radoczy wraz z folwarkiem i ludźmi oraz o majątek w rodowych Frydrychowicach. Rozliczenia Felicji Frydrychowskiej z Florianem Zebrzydowskim były zatem odpryskiem szerszych rozliczeń majątkowych w rodzinie Frydrychowskich w tym czasie. Zob. Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu. Edycja elektroniczna, red. Tomasz Jurek, cz. I: *Kraków*, 685, <http://www.slownik.ihpan.edu.pl/search.php?id=5392> (dostęp: 7.11.2022).

21 Emilia Karpacz, autorka hasła *Radocza* w internetowym projekcie Sakralne Dziedzictwo Małopolski, nie wspomniała co prawda o majątku Zebrzydowskich w Radoczy, jednak bazując na dotychczasowych opracowaniach dotyczących tej wsi oraz niektórych źródłach archiwalnych, skrupulatnie podała kilka szczegółowych informacji o właścicielach Radoczy w okresie staropolskim. Zob. Emilia Karpacz, *Radocza*, <https://sdm.upjp2.edu.pl/miejscowosci/radocza> (dostęp: 31.08.2022).

Urbanowski zainstalował się na stałe do Radoczy dopiero w 1624 r.), a fakt profanacji świątyni potwierdzała m.in. wizytacja Radziwiłłowska (oskarżając o to jednak Zygmunta Palczowskiego), wymieniając jako ówczesnych właścicieli wsi dwóch katolików (Sebastiana Frydrychowskiego i Stanisława Lińczowskiego) oraz jednego protestanta (Jerzego Achingera). Diedzic zmarłego w 1566 r. Floriana, ówczesny marszałek wielki koronny Mikołaj Zebrzydowski, nie został wspomniany przez to źródło²². Również kilkanaście lat wcześniej, w 1581 r., rejestr poborowy województwa krakowskiego nie podawał informacji o majątku Zebrzydowskich w Radoczy (wymieniono tylko: *sors Sigismundi Palczowski, sors Brandisowej areń. Narembski, sors Fridrichowski*)²³.

Zapobiegliwość, z jaką Florian Zebrzydowski starał się u Zygmunta Augusta o możliwość przeprowadzenia kanału/fosy ze Skawy do swoich dóbr w Radoczy, świadczy jednak o tym, że traktował ten majątek perspektywicznie – jako możliwość osiągnięcia w przyszłości stałego dochodu z gospodarki rybnej, tak charakterystycznej dla tych terenów. W wyniku dokonanych osiem lat później rozliczeń ze skoligaconą z nim Felicją Frydrychowską i jej mężem Stanisławem Milanowskim umacniał z pewnością swoją pozycję majątkową nie tylko w Radoczy, ale także w okolicach rodzowego gniazda w Zebrzydowicach. Nie udało się jednak ustalić, kiedy Florian bądź – po jego śmierci w 1566 r. – jego syn Mikołaj pozbyli się majątku ulokowanego w dobrach radoczańskich²⁴, co

22 Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, AVCap 17, Acta visitationis exterioris decanatum Oswiecimensis, Novi Montis, Zatoriensis et Skamnesis ad archidiaconatum Cracoviensem pertinentium per R. D. Christophorum Kazimirski, nominatum episcopum Kijoviensem et praepositum Tarnoviensem ex commissione Illustr. Principis D. Georgii, divina miseratione S.R.E. tituli s. Sixti cardinalis presbiteri Radziwiłł nuncupati, episcopatus Cracoviensis administratoris perpetui, in Olica er Nieswież ducis a. D. 1598, f. 152v-153; zob. też: Tomasz Graff, *Najstarsze bractwo różańcowe w Wadowicach 1616–1822* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2020), 104; Gustaw Studnicki, *Kto był kim w Wadowicach?* (Wadowice: Grafikon, 2004), 257.

23 AGAD, [Rej. poborowy woj. krak. z1581 r.] 1/7/0/3/121, f. 287; por. Bolesław Marczewski, *Powiat wadowicki pod względem geograficznym, statystycznym i historycznym* (Kraków: Drukarnia Aleksandra Słomskiego, 1897), 176–177. Sprawy ustalenia stanu majątkowego danego rodu w tym okresie z pewnością nie ułatwia problematyczny status niektórych posiadłości, kiedy to m.in. poprzez długi okres posiadania danego majątku w ręku jednej rodziny niejednokrotnie zacierała się granica między dobrami królewskimi a dobrami dziedzicznymi, a stan rzeczywistego dziedziczenia dóbr sankcjonowały *de facto* kolejne akty prawne. Zob. Jerzy Luciński, *Rozwój królewszczyzn w Koronie od schyłku XIV wieku do XVII wieku* (Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1970), 39, 41.

24 Zob. też: Gąsiorowska, 14 – tu brak Radoczy wśród miejscowości odziedziczonych przez Mikołaja pod rodzicach.

z pewnością stanowi nową perspektywę badawczą na przeszłość, również w kontekście mało dotychczas poznanych dziejów Radoczy.

Aneks²⁵

Zygmunt August nadaje Florianowi Zebrzydowskiemu prawo zbudowania tamy na rzece Skawie i poprowadzenia stamtąd wody fosą przez ziemie dóbr Wadowice dla zbudowania stawów rybnych w dobrach Radocza

Wilno, 30 VI 1551

Or.: nieznaną

Kop.: AGAD, *Metryka Koronna*, t.80, f.38v-39v

Reg.: MRPS V, nr 5339 (pod błędną datą 20 czerwca 1551)

[38v] Potestas obstaculum construendi in fluvio Skawa²⁶ et inde aquam fossa ducendi per fundum bonoru[m] Wadoticze [sic!]²⁷ pro construendis piscinis in bonis Radocza²⁸, generoso Floriano Zebrzydowski²⁹ permissa

25 Opracowano na podstawie *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI do poł. XIX w.*, oprac. Kazimierz Lepszy (Warszawa: Zakład im. Ossolińskich, 1953).

26 Skawa, rzeka w woj. małopolskim, prawy dopływ Wisły.

27 Wadowice, miasto powiatowe w woj. małopolskim, pierwsze informacje o kościele wadowickim pochodzą z rachunków świętopietrza z 1326 r., o mieście (jako oppidum) z r. 1327 w dokumencie hołdu ks. oświęcimskiego Jana Scholastyka wobec króla czeskiego Jana Luksemburskiego.

28 Radocza, wieś w woj. małopolskim, w gm. Tomice, pow. Wadowice, pierwsza wzmianka z 1326 r. w rachunkach świętopietrza jako villa Mathei.

29 Florian Zebrzydowski (zm. przed 4 IV 1566), h. Radwan, dworzanin król. 1538, ref. lit. 1546–1551, podlaski od 1550, sekr. król. od ok. 1548, hetman nad. ok. 1550–1562, kasztelan oświęcim. 1552–1553, lubelski 1553–1566, burgrabia krak. 1552–1563, rotmistrz jazdy 1561–1562, star. sądecki 1561–1566, tyiszowiecki 1562–1566.

Urz. krak. 124, 139, 274–275; Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego, 173, 253; Urzędnicy województwa lubelskiego XVI–XVIII wieku. Spisy, oprac. Witold Kłaczewski, Waclaw Urban (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1991), 23, 133; Urzędnicy podlascy, 19; Bodniak, „Przedmowa”, 295–299; Chłapowski, Starostowie niegradowi, 266; Graff, Wołyniec, Wróbel, Mikołaj Zebrzydowski, 17, 23–24, 38, 42, 46, 48–50, 53–55, 159, 166–167, 171, 182, 215, 219, 238; Ferenc, Dwór, 235–236; Łopatecki, „Poglądy Floriana Zebrzydowskiego”, 91–101; Makowiec, „Działalność wojskowa hetmana Floriana Zebrzydowskiego”, 11–17; idem, „Kariera urzędnicza”, 63–68; Korzeniowski, „Organizacja wojskowa w dziełach hetmana Floriana Zebrzydowskiego”, 79–99; Marek Plewczyński, *Wojny i wojskowość polska w XVI wieku*, t. I–III: (1500–1599) (Zabrze–Tarnowskie Góry: Wydawnictwo Inforteditions, 2011–2013), wg indeksu; Opaliński, *Rodziny wielkosenatorskie*, 50; Serczyk, *Florian Zebrzydowski, passim*.

Sigismundus Augustus³⁰ etc. Significamus etc. quia nos rationem habentes servitiorum generosi Floriani Zebrzydowski, secretarii mei et referendarii Podlasschensis, aulicorum meorum praefecti, quae nobis a multo tempore cum [39r] dignitate mea in aula versando, studiose semper et alacriter prestitit, tum qui fidem diligenter nobis probavit, eidem et eius legitimis successoribus, de certa scientia et gratia nostris regiis, admittendum duximus, prout admittimus per praesentes, quod ipse in fundo bonorum meorum regalium oppidi mei Vadowicze, seu quorumvis aliorum, ad praefatum oppidum pertinentium iuxta rippas meas, ubicumq[ue] sibi aut eius successoribus commodius visum fuerit, in fluvio Skawa septum seu obstaculum faceret et aedificaret ac fossam per fundos meos et subditorum meorum, ubi illi commodius videbitur et quanta illi opus fuerit, faceret et foderet ad derivandam, educendam et deducendam aquam de fluvio praefato Skawa ad bona villae ipsius haereditaria dicta Radocza ad construendas piscinas seu alios quosvis usus per eum aut successores ipsius quovis modo per humanam industriam excogitandas eundemque aggerem seu obstaculum et fossam, quoties illi opus fuerit, denuo restaurare et reparare, qua fossa semper temporibus perpetuis debet aqua, quanta opus fuerit fluere, ac derivari sine quavis contradictione et impedimento n[ost]ro et successorum meorum ac officialium et subditorum meorum colonorum pro tempore existentium sine tamen praeiuditio et damno piscinarum et molendinorum meorum, si quae in praefato fluvio Skawa consistunt, quibus huiusmodi ductione aquae quicquid damni inferri nolumus, proinde generoso Nicolao Miskowski³¹, castellano Radomiensi, ac Osswianczimiensis Zathoriensisque Ducatum et Miedzirzeczeni capitaneo moderno et caeteris pro tempore

30 *Zygmunt August (1520–1572)*, wlk. książę litewski i król polski. Stanisław Cynarski, *Zygmunt August (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2004)*; Anna Sucheni-Grabowska, *Zygmunt August. Król polski i wielki książę litewski 1520–1562 (Kraków: Universitas, 2010)*.

31 *Mikołaj Myszkowski (ok. 1511–1557)*, h. Jastrzębiec, krajczy koronny 1547–1550, stolnik krak. 1535–1547, star. oświęcim. 1549–1557, międzyrzecki 1549–1557, kaszt. radomski 1550–1554, wojnicki 1554–1557. *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy, oprac. Krzysztof Chłapowski et al., red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1992)*, 164; *Urz. krak.*, 102, 131, 157; *Urzednicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy, oprac. Krzysztof Chłapowski, Alicja Falniowska-Gradowska, red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1993)*, 70, 199; Halina Kowalska, „Myszkowski Mikołaj”, w: *Polski Słownik Biograficzny 22 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, PAN, 1977)*, 377–379; *Ferenc, Dwór*, 42, 53, 57, 145, 147, 186, 223.

existentibus loci illius capitaneis mandamus, q[ua]ttinus huiusmodi aggeris seu obstaculi et fossae extructionem atque earundem reparationem, aquae eiusmodi eductionem et deductionem non impediunt, immo eadem secundum praescriptum praesentis donationis meae uti libere ipsum generosum Florianum Zebrzydowski eiusque successores legitimos temporibus perpetuis permittant. [39v] Sub gravi indignatione mea secus ne fecerint. Harum, quibus sigillum meum est subappensum, testimonio litterarum. Datum Vilnae feria quarta in crastino sanctorum Petri et Pauli apostoli, anno Domini MDLI [millesimo quingentesimo quinquagesimo primo], regni mei XXII [vicesimo secundo].

Ioannes Ocziecki³², Rei Publicae vicecancellarius subscripsit

Tekst polski (tłum. Tomasz Babnis)

[38v] Prawo zbudowania tamy na rzece Skawie i poprowadzenia stamtąd wody fosą przez ziemie dóbr Wadowice dla zbudowania stawów rybnych w dobrach Radocza udzielone szlachetnemu Florianowi Zebrzydowskiemu.

Zygmunt August etc. stwierdzamy, że uwzględniając dokonania szlachetnego Floriana Zebrzydowskiego, mojego sekretarza i referendarza podlaskiego, przełożonego moich dworzan, które [to dokonania] od dawna dla nas, z [39r] moją godnością przestając na dworze, zawsze pilnie i ochoczo wypełniał, po tym jak on okazał nam dokładnie swoją wierność, jemu i jego prawowitym potomkom, na mocy naszej królewskiej pewnej wiedzy i łaski, darujemy to, co ma mu być dozwolone według tego, na co zezwalamy w tym liście, że on sam na ziemiach moich dóbr królewskich mojego miasta Wadowice albo jakichkolwiek innych należących do tego miasta nad moimi brzegami, gdziekolwiek wydałoby się

32 Jan Ocieski (1501–1563), h. Jastrzębiec, pisarz ziemski krak. 1527, dworzanin król. 1531, podkomorzy krak. 1543, sekretarz król. i referendarz 1545, kasztelan zawichojski 1545, biecki ok. 1547, burgrabia krak. 1547, podkanclerzy 1550, kanclerz w. koronny 1552, kasztelan krak., starosta gen. krak., 1553, starosta sądecki 1547, ochmistrz królowej 1548. *Urzednicy centralni i nadworni Polski*, 55, 109, 189; *Urz. krak.*, 44, 71, 79, 98, 124, 157, 175, 246–247; Kazimierz Hartleb, *Jan z Ocieszyna Ocieski* (Lwów: Towarzystwo Dla Popierania Nauki Polskiej, 1917); Anna Sucheni-Grabowska, „Ocieski Jan”, w: *Polski Słownik Biograficzny* 23 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, PAN, 1978), 507–513; eadem, „Nieproste drogi kariery Jana Ocieskiego”, w: *Aetas media, aetas moderna. Studia ofiarowane profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Halina Manikowska et al. (Warszawa: IH UW, 2000), 483–493; Miroslaw Korolko, *Seminarium Rzeczypospolitej Królestwa Polskiego. Humaniści w kancelarii królewskiej Zygmunta Augusta* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1991), 224.

bardziej odpowiednie jemu lub jego potomkom, na rzece Skawie może uczynić i zbudować przegrodę albo tamę oraz kanał przez ziemie moje i moich poddanych, gdzie wyda mu się bardziej odpowiednie i na ile będzie mu potrzebne, może uczynić i wykopać dla odwrócenia, odprowadzenia i skierowania wody ze wspomnianej rzeki Skawy do dóbr jego dziedzicznej wsi Radocza dla zbudowania stawów rybnych albo dla jakichkolwiek innych celów, które byłyby przez niego lub przez jego potomków jakimkolwiek sposobem dzięki ludzkiej pracy zamierzone i tę właśnie groblę czy tamę oraz kanał, ilekroć będzie musiał, na nowo naprawiać i odnawiać. Tą zaś fosą zawsze na wieczny czas powinna woda, ile byłoby trzeba, płynąć oraz być odprowadzana bez żadnego sprzeciwu i przeszkody z naszej strony oraz naszych potomków, naszych urzędników i poddanych dzierżawców w danym momencie, jednak bez szkody i uszczerbku dla moich stawów rybnych i młynów (jeśli takie na wspomnianej rzece Skawie by były) – nie chcemy, żeby z tego prowadzenia wody stała im się jakaś szkoda. Stosowanie do tego szlachetnemu Mikołajowi Myszkowskiemu, kasztelanowi radomskiemu, obecnemu staroście międzyrzeckiemu oraz [staroście] księstw oświęcimskiego i zatorskiego, a także innym w danym momencie starostom tego miejsca, aby nie przeszkadzali we wznoszeniu tej tamy czy grobli oraz kanału, w ich naprawie oraz w odprowadzaniu i prowadzeniu wody, ale żeby według polecenia tej mojej donacji tak na wieczny czas bez przeszkód [na to] zezwalali szlachetnemu Florianowi Zebrzydowskiemu oraz jego legalnym potomkom. [39v] Niech nie czynią inaczej pod groźbą mojego ciężkiego gniewu. Na potwierdzenie tego listu moja pieczęć jest przywieszona. Dane w Wilnie w środę, dzień po uroczystości świętych apostołów Piotra i Pawła Roku Pańskiego 1551, w 22. roku mojego panowania.

Podpisał Jan Ocieski, podkanclerzy Rzeczypospolitej

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Główne Akt Dawnych

MK 54, 65, 68, 76, 78, 80, 84, 85, 93, 95, 99.

Lustracje, dz. XVIII, 16-18.

[Rej. poborowy woj. krak. z 1581 r.] 1/7/0/3/121.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie

AVCap 17, Acta visitationis exterioris decanatum Oswiecimensis, Novi Montis, Zatoriensis et Skamnesis ad archidiaconatum Cracoviensem pertinentium per R. D. Christophorum Kazimirski, nominatum episcopum Kijoviensem et praepositum Tarnoviensem ex commissione Illustr. Principis D. Georgii, divina miseratione S.R.E. tituli s. Sixti cardinalis presbiteri Radziwiłł nuncupati, episcopatus Cracoviensis administratoris perpetui, in Olica er Nieswież ducis a. D. 1598.

Archiwum Narodowe w Krakowie

Acta Castrensia Sandecensia, 29/7/0/1/10.

Castrensia Cracoviensia, 29/5/0/1/81, 82, 84-86, 88, 89.

Księgi ziemskie zatorskie, 29/2/0/2/5.

Biblioteka Jagiellońska.

Rkps 5945, t. 2.

Biblioteka Kórnicka

Dypl. 156.

Źródła drukowane

Matricularum Regni Poloniae Summaria, ed. Teodor Wierzbowski, t. IV/3 (Varsoviae: C. Kowalewski, 1915).

Matricularum Regni Poloniae Summaria, ed. Teodor Wierzbowski, t. V (Varsoviae: C. Kowalewski, 1919).

Prawa, przywileje i lauda księstw oświęcimskiego i zatorskiego, wyd. Stanisław Kutrzeba, Arch. Kom. Praw., t. IX (Kraków: Akademia Umiejętności, 1912).

Soudní knihy osvětinské a zátorské z r. 1440–1562, wyd. Rudolf Rauscher (Praha: Státní Tiskárna w Praze, 1931).

Książki i monografie

Anna Sucheni-Grabowska, *Zygmunt August. Król polski i wielki książę litewski 1520–1562* (Kraków: Universitas, 2010).

Chłapowski Krzysztof, *Starostowie niegrodowi w Koronie 1565–1795 (Materiały źródłowe)* (Warszawa–Bellerive-sur-Allier: DiG, Edition La Rama Sasu, 2017).

Cynarski Stanisław, *Zygmunt August* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2004).

Ferenc Marek, *Dwórz Zygmunta Augusta. Organizacja i ludzie* (Oświęcim: Napoleon V, 2014).

Gąsiorowska Patrycja, „Od Jana do Michała. Zarys dziejów rodu Zebrzydowskich”, w: *Mikołaj Zebrzydowski (1553–1620), palatinus et capitaneus Cracoviensis, fundator et defensor Ecclesiae. W czterechsetną rocznicę śmierci*, red. Aleksander Krzysztof Sitnik (Kraków: Wydawnictwo Homini, 2021), 11–46.

Graff Tomasz, *Najstarsze bractwo różańcowe w Wadowicach 1616–1822* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2020).

- Graff Tomasz, Wołyniec Bartłomiej, Wróbel Elżbieta Elena, *Mikołaj Zebrzydowski 1553–1620. Szkic biograficzny* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2020).
- Hartleb Kazimierz, *Jan z Ocieszyna Ocieski* (Lwów: Towarzystwo Dla Popierania Nauki Polskiej, 1917).
- Korolko Mirosław, *Seminarium Rzeczypospolitej Królestwa Polskiego. Humanisci w kancelarii królewskiej Zygmunta Augusta* (Warszawa: Wiedza Powszechna, 1991).
- Kowalska Halina, „Myszkowski Mikołaj”, w: *Polski Słownik Biograficzny* 22 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, PAN, 1977), 377–379.
- Luciński Jerzy, *Rozwój królewszczyzn w Koronie od schyłku XIV wieku do XVII wieku* (Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1970).
- Łopatecki Karol, „*Disciplina militaris*” w *wojskach Rzeczypospolitej do połowy XVII wieku* (Białystok: Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 2012), 168–182.
- Makowiec Paweł, „Działalność wojskowa hetmana Floriana Zebrzydowskiego”, w: *Materiały do historii wojskowości*, nr 2, red. Antoni Krzysztof Sobczak, Janusz Waldemar Jasiński (Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztora, 2004), 11–18.
- Makowiec Paweł, „Kariera urzędnicza Floriana Zebrzydowskiego. Przyczynek do dziejów awansu «rodów nowych» w elicie władzy za panowania Zygmunta II Augusta”, w: *Materiały do historii wojskowości*, nr 1, red. Antoni Krzysztof Sobczak (Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztora, 2004), 63–68.
- Marczewski Bolesław, *Powiat wadowicki pod względem geograficznym, statystycznym i historycznym* (Kraków: Drukarnia Aleksandra Słomskiego, 1897).
- Opaliński Edward, *Rodziny wielkosenatorskie w Wielkopolsce, na Kujawach i na Mazowszu za Zygmunta III. Podstawy karier* (Warszawa: DiG, 2007).
- Plewczyński Marek, *Wojny i wojskowość polska w XVI wieku*, t. I–III: (1500–1599) (Zabrze–Tarnowskie Góry: Wydawnictwo Inforteditions, 2011–2013).
- Polak Jerzy, *Zarys dziejów Lipnika* (Bielsko-Biała: Stowarzyszenie LIPNIK, 2002).
- Putek Józef, *O zbrojnickich zamkach, heretyckich zborach i oświęcimskiej Jerozolimie* (Kraków: Biblioteka Kresów Śląskich, 1938).
- Serczyk Jerzy, *Florian Zebrzydowski hetman wojsk zaciężnych, kasztelan lubelski, starosta sądecki i tyszowiecki. Przyczynek do historii wojskowej XVI w.*, mps (Toruń, 1950).
- Studnicki Gustaw, *Kto był kim w Wadowicach?* (Wadowice: Grafikon, 2004).
- Sucheni-Grabowska Anna, „Nieproste drogi kariery Jana Ocieskiego”, w: *Aetas media, aetas moderna: studia ofiarowane profesorowi Henrykowi Samsonowiczowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Halina Manikowska et al. (Warszawa: IH UW, 2000), 483–493.
- Sucheni-Grabowska Anna, „Ocieski Jan”, w: *Polski Słownik Biograficzny* 23 (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, PAN, 1978), 507–513.
- Sucheni-Grabowska Anna, *Monarchia dwu ostatnich Jagiellonów a ruch egzekucyjny* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974).

- Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994).
- Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Krzysztof Chłapowski et al., red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1992).
- Urzędnicy podlascy XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Ewa Dubas-Urwanowicz et al., red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994).
- Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska, red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1990).
- Urzędnicy województwa lubelskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Witold Kłaczewski, Waclaw Urban, red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1991).
- Urzędnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. Krzysztof Chłapowski, Alicja Falniowska-Gradowska, red. Antoni Gąsiorowski (Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1993).
- Wyczawski Hieronim Eugeniusz, *Kalwaria Zebrzydowska*, wyd. II (Kalwaria Zebrzydowska: Wydawnictwo Calvarianum, 2006).

Czasopisma

- Bodniak Stanisław, „Przedmowa”, [do:] „Hetman Florian Zebrzydowski o porządku wojennym”, *Przegląd Historyczno-Wojskowy* 3 (1931), z. 2: 295–299.
- Korzeniowski Hubert, „Organizacja wojskowa w dziełach hetmana Floriana Zebrzydowskiego”, *Clepsydra* 1 (2020): 79–99.
- Łopatecki Karol, „Poglądy Floriana Zebrzydowskiego dotyczące ufortyfikowania, obrony i poddania twierdz”, *Białostockie Teki Historyczne* 13 (2015): 91–110.

Netoteka

- Karpacz Emilia, *Radocza*, <https://sdm.upjp2.edu.pl/miejscowosci/radocza> (dostęp: 31.08.2022).
- Słownik historyczno-geograficzny ziem polskich w średniowieczu. Edycja elektroniczna*, red. Tomasz Jurek, cz. I: Kraków, 685, <http://www.slownik.ihpan.edu.pl/search.php?id=5392> (dostęp: 7.11.2022).